

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Jak se dělá rozhovor – ukázková hodina mediální výchovy

Seminární práce

Mediální gramotnost a mediální výchova

Autor práce: Zbyněk Vlasák, 1. ročník, 1. semestr

Praha, 4. února 2008

Úvod

Jedním ze způsobů, jak poznat algoritmy fungování médií, je také praktická zkušenost s výrobou mediálních obsahů. Zejména americká škola dává na tuto stránku mediální výchovy zvýšený důraz. Má ukázková hodina má za cíl seznámit studenty a studentky s tím, jak ze strany novináře či novinářky vypadá **příprava, průběh a zpracování rozhovoru**, jako jednoho z klíčových žurnalistických žánrů. Sekundárním cílem je pak nalákat poslouchající, aby si rozhovor vyzkoušeli v praxi. Tato hodina by měla pomáhat naplňovat zejména tyto body z **Rámcového vzdělávacího programu**:

- přispívat ke schopnosti úspěšně a samostatně se zapojit do mediální komunikace
- vést k osvojení si základních principů vzniku významných mediálních obsahů
- rozvíjet komunikační schopnost, zvláště při veřejném vystupování a stylizaci psaného a mluveného textu
- přispívat k využívání vlastních schopností v týmové práci i v redakčním kolektivu

Na toto setkání může navázat jiné, které se bude rozhovory zabývat z teoretičtějšího pohledu a hledat odpovědi na otázky jako Co motivuje novináře při výběru zpovídaného? Jak moc média zasahují do výroků zpovídaného? apod...

Má práce se skládá z teoretické části, která obsahuje podrobný výklad, dále z několika cvičení a doporučené literatury.

Teoretická část

Proč právě rozhovory? V současné době se jedná o jeden z **nejatraktivnějších žánrů** (v novinách vedle článku nejpoužívanější. Jedním z důvodů je i to, že jsou pro čtenáře **snadněji konzumovatelné**. Novináři se tím však také **zbavují odpovědnosti**. Často se ptají tak, aby dostali odpovědi, které chtějí napsat, ale sami by si na to netroufli.

O atraktivnosti svědčí mimo jiné to, že v jednom čísle Reflexu se objevuje až sedm rozhovorů, v Lidových novinách čtyři, často je **forma rozhovoru používaná pro jiný žánr** (například různé porady v lifestyleových časopisech jako Elle nebo Marianne).

Fáze číslo 1: Příprava

Jaké jsou základní poučky pro přípravu rozhovorů?

Klíčové pravidlo pro přípravu rozhovoru: Musíte vědět **jménem jakého média** resp. jakých čtenářů se chcete ptát. (viz cvičení **Rozhovory se zpěvačkou, herečkou a scenáristkou Natálií Kocábovou**)

A také **k jakým účelům** chcete rozhovor použít.

Jaké jsou typy rozhovorů?

- **Podle budoucího použití**

- **Informační** – rozhovor backgroundový tzn. takový, který nebude publikován jako rozhovor, ale jehož útržky se mohou dostat do článku.
- **Krátký tematický** - zpravidla pouze **doplněk většího celku**.
- **Velký profilový**
 - Tematický (rozhovor na jedno dané téma)
 - Životopisný (rozhovor, který shrnuje život zpovídaného)

- **Podle způsobu vedení**

- **Osobní** – vedený tváří v tvář
- **Telefonický** – hlavní nevýhoda - z gest toho jde hodně poznat, také lze jednodušeji rozhovor ukončit.
- **Korespondenční** – delší čas na výrobu, většinou se zpovídající vyjadřuje písemnou formou jinak než naživo. Je opatrnější ve formulacích.
- **Mailový**
- **On-line**

Příprava rozhovoru je klíčovou fází

Základem je domluva se zpovídajícím předem!

- Obě strany musí vědět, k čemu rozhovor bude, jak s ním, médium hodlá naložit
- Bude-li na místě fotograf nebo ne.
- Kolik času bude k dispozici

Předem musí být domluvena i případná **autorizace** – tj. **rámcem a rozsahem toho, co s výsledným rozhovorem bude moci zpovídající udělat ještě před zveřejněním**. Je potřeba domluvit základní pravidla včetně **časového harmonogramu autorizace**.

Důležité je i detailní seznámení se s tématem rozhovoru a s interviewovanou osobou!

Jak na to?

- Rozhovory a články, které o něm již vyšly (knihovna, archiv, internetový archiv Newton)
- jeho sebe prezentace (internetové stránky)
- jeho díla, nebo díla, na kterých spolupracoval

Je potřeba mít dopředu **připraveny okruhy**, o kterých se budete bavit (pro začátečníky raději i konkrétní otázky)

Je dobré mít **časový plán** – např. si u otázek dělat **poznámku v jakém čase** byste se k ní měli dostat, abyste mohli případně při rozhovoru zrychlit či zpomalit, pokud to bude potřeba.

Je dobré nastavit i **prioritu otázek**, abyste v časové tísni mohli některé přeskočit.

Na požádání **není nevhodné předat zpovídánému okruhy**, o kterých se budete bavit, předem. **Otázky nikoliv**, protože pak odpadá výhoda rozhovoru tváří v tvář.

Fáze č. 2: Vedení rozhovoru

Základní princip: oba děláte svou práci, takže **pryč se zbytečným ostychem** před autoritou dotazovaného. Toho využil například George W. Bush před volbami v roce 2004, kdy

poskytoval rozhovory výhradně regionálním médiím, nezkušení novináři před ním měli ostych a Bush z toho těžil.

Na straně druhé **nejste gladiátor, který si jde pohrávat se šelmou**. Vaším úkolem **není interviewovanou osobu ztrapňovat**. To sice lze dokázat, ale většinou je to beze smyslu (leđa si tím novinář zvyšuje své ego).

Nikdy nepřijít pozdě! Dostáváte se tím do defenzívy. Je to trapné.

Být vhodně oblečený

Diktafon (zkušení novináři nosí raději dva)

- a v něm nové baterky
- zkusit si předem, jak nahrává

Znovu ještě před rozhovorem **zopakovat hlavní pravidla autorizace**. Důsledné a přesné nastavení pravidel je znakem **férového přístupu**.

Je potřeba se dohodnout na nepublikovaných otázkách, případně o **doplňkových otázkách** později.

Během rozhovoru je dobré vytvořit **atmosféru důvěry** (Ten s kým vedete rozhovor, není váš nepřítel! Chcete znát jeho názory.). Je potřeba vycítit, kdy se zeptat na nepříjemné věci.

Nenechat se zatlačit do defenzívy. Pozor na různé psychologické triky ze strany zpovídaného.

Přesně a stručně formulovat otázky (čtenáře zajímají odpovědi dotazovaného, ne vaše názory na věc obsažené v otázkách).

Bud'te důslední! Ptejte se dokud vám neodpoví. Třeba i desetkrát. **Nenechte ho utéct od tématu.**

Držte se plánu otázek, ale **ne dogmaticky**, často vás napadne otázka impulsivně, a tyto otázky bývají zpravidla nejlepší.

Je potřeba dodržovat **rytmus rozhovoru**. Ne dlouhým otázkám a ne příliš dlouhým odpovědím. Vždycky můžete slušně, ale důrazně skočit do řeči

Hlídejte čas! A pár minut před koncem na čas upozorněte..

Fáze č. 3: zpracování rozhovoru

Rozhovor je záznamem toho, v jaké formě jste byli vy oba!

Základní pravidlo: **Rozhovor je o zpovídaném, nikoli o vás**. Vy čtenáře nezajímáte.

Při zpracování rozhovoru se nemusíte a dokonce nesmíte **dogmaticky držet přepisování mluvené řeči**. Kromě **vynechání různých vycpávek** (ehm...), se **nebojte věty přeformulovat**, ale pokud možno se **zachováním smyslu**. Nebojte se škrtat věci, které nejsou pro určitý příběh rozhovoru podstatné (různé odbočky apod.). Co se týká případných vulgarit, záleží opět na tom, pro koho píšete.

Snažte se rozhovoru dát nějakou nit, nebojte se využívat některých kompozičních postupů (kompozice kruhu, kdy skončíte tam, kde jste začali) apod. Někdy stojí za to popsat okolnosti, za kterých rozhovor vznikal.

Zpracování vychází z pravidel, která jste si dohodli. Zejména hraje roli **autorizace a možnost dodatečných otázek**.

Rozhovory **nejsou pro zpovídané honorované!**

Je etické přiznat při zpracování, když jde o rozhovor korespondenční a když jde o rozhovor pro více médií (často se tak neděje u sportovních rozhovorů, které jsou často jen záznamy z tiskových konferencí).

(viz cvičení **Rozhovor s Janem Budařem**)

Cvičení

Rozhovory se zpěvačkou, herečkou a scenáristkou Natálií Kocábovou.

Zadání

Pokuste se pomocí výběru z otázek přiřadit ke každému rozhovoru list, ve kterém vyšel. Byly to měsíčník *ELLE*, příloha *Mladé fronty ONA Dnes*, literární časopis *Tvar* a *Lidové noviny*.

Rozhovor číslo 1:

- Proč Natálie Kocábová píše? Nemyslím, co chce říct, ale co jí samé to dává. Nebo bere.
- Dcera Michaela Kocába to má jako literární debutantka těžké Každý si rýpne. To určitě vyvolává potřebu se bránit, ale stejně: když se podíváte na to, co jste psala před rokem nebo před dvěma, je to vážně vždycky dobré? Třeba to, co vyšlo v *Slyšíš mě...* ?
- To beru, ale nebojíte se někdy pouštět ty věci do světa? Když je každý nový text lepší než starý? Je tolik důležité mít čtenáře?
- Kdybyste měla napsat recenzi na vlastní texty, jak by vypadala?

Rozhovor číslo 2:

- Vnímáte, že vás okolí nebere jako sympat'áčku, ale spratka? Zbohatlického spratka, kterému vycházejí desky a knížky díky příjmení a který už roupama nevěděl co by, a tak si pořídil mimino?
- Někteří lidé mohou být trochu mrzutí, že jste se narodila do vily a oni do paneláku...
- Když jste otěhotněla, národ se na účet vaší rodiny škodolibě bavit. Dědeček – evangelický farář, otec – zastánce patriarchálních pořádků.
- Jako chudá studentka FAMU se budíte vedle chudého studenta VŠMIE. Co peníze?

Rozhovor číslo 3:

- Jak dlouho už pracujete na snímku o Miladě Horákové?
- Jaký přístup k historické látce jste zvolili?

- Víte i o jiných „konkurenčních“ projektech?

Rozhovor číslo 4:

- Řeknete mi něco o své nové desce?
- Chci jen vědět, jaký je denní režim matky, studentky a umělkyně v jedné osobě.
- Co vám doma řekli, když jste v osmnácti přišla s outězkem?
- Nevadí vašim, že jste de iure svobodná matka?

Otázka k diskusi: Proč vybrané listy volí zrovna tenhle typ otázek?

Řešení

Rozhovor č. 1 – literární časopis Tvar

Rozhovor je primárně o díle. Čtenáři jsou spíše starší intelektuálové se zájmem o literaturu.
(Tvar, 2003, č. 17, str. 8)

Rozhovor č. 2 – ONA Dnes

Nejde tolik o dílo, ale především o soukromí, poznat tu hvězdu z obálky. Připomínají se životní karamboly, zajímavosti, hra na základní lidské vlastnosti - závist i soucit.
(ONA Dnes, 13. 11. 2006, str. 8)

Rozhovor č. 3 – Lidové noviny

Informativní rozhovor do deníku. Žádná diskuse, jen fakta.
(Lidové noviny, 15. 3. 2007, str. 3)

Rozhovor č. 4 – Elle

Proč Elle? O desku jde víceméně až na posledním místě. Orientace na zobecňování, tradiční témata: Mladá svobodná matka, denní režim apod.
(Elle, 24. 4. 2006, str. 62)

Cvičení lze doplnit:

Zkuste vymyslet čtyři otázky pro Natálii Kocábovou, napište si je na papír. Ten si prohod'te se sousedem, zkuste určit, do kterého periodika by tyto otázky šly zařadit.

Rozhovor s Janem Budařem

Zadání

Přečt'ete si rozhovor s Janem Budařem z MF Plus z 30. 11. 2007.

Po zhlédnutí snímku Václav mne napadlo, že v řadě českých filmů z poslední doby je postava mentálně retardovaného nebo opožděného člověka...

V kterých filmech to takhle je?

Třeba role Kláry Issové v Medvídkovi, vaše postava v Nudě v Brně nebo Richard Krajčo ve filmu Hruběš a Mareš...

Mareš není mentálně retardovaný.

Tak opožděný.

Není opožděný, on je jen trošku hloupý, jednodušší... Které další filmy vás napadají?

Ted' zrovna žádný.

To jsou tři, s Václavem čtyři. Mně to nepřijde zas tak moc. Čili o tom nemůžu polemizovat, protože se s tím názorem neztotožňuji... Tak nevím, co teď s tím.

To já tedy taky nevím.

Tak mi řekněte vy svůj názor na ten problém... Anebo můžeme jít dál.

Radši dál, ale aby to nedopadlo stejně. Dobře, dovolím si vás citovat...

Určitě, citujte.

Toho jsem se právě lekla, když jsem si v rozhovoru s vámi přečetla větu: „Mě baví narušovat novinářskou jistotu typu: Víme o vás to a to, mohli byste mi o sobě říct pár slov?“ Tomu jsem se chtěla vyhnout.

Proto říkám, že se mnou je těžké dělat rozhovor. Mě vůbec nebaví se svěřovat s tím, co doma vařím. Rozhovory vlastně dělám jen pro filmy a akce, na kterých se podílím. Takže se pojd'me třeba bavit o Václavovi, protože tomu filmu budu rád dělat reklamu nebo se můžeme bavit o mojí kapele a o muzice nebo o videoklipech, kterých mám doma dvanáct a nikdo o nich moc neví. Ale rozebírat výskyt mentálně postižených v českých filmech, to mě nebaví, jestli vám to nevadí.

Naopak, jsem ráda, že jsme si to ujasnili.

...

Na tiskové konferenci mi nějaká kolegyně ukradla otázku, jaké pro vás bylo řídit traktor...

Chcete se zeptat na totéž?

Ne, jednou to stačilo. Co chtějí scenáristé ve filmech říct prostřednictvím mentálně retardovaných postav, po vás také vědět nechci... Tak klasická otázka: Proč jste vzal roli zrovna v tomhle filmu?

Protože ten scénář je skvělý. A když je skvělý scénář, tak to vždycky беру.

...

Byla ve filmu Václav nějaká scénka, kterou jste vymyslel sám?

Hm, to je dobrá otázka...

Jakože vám ji dávají všichni?

Hm. To nevadí. No... Já nevím, musel bych si vzpomínat, ale to bych stejně vymyslel jednu větu, kterou bysme nakonec třeba změnili. A to je zbytečný...

Jestli se vás na tohle ptá každý, mohl byste mít už připravenou odpověď?

No, mně přijde také zbytečné řešit to, že si odpověď nikdy nepřipravím.

Návrat idiota! Teď jsem si vzpomněla na další z filmů s mentálně retardovaným.

Ono jich bude určitě víc.

Ano, je!

...

V čem je rozdíl, když hrajete ve filmu, ke kterému jste napsal scénář a... Co? Taky častá otázka?

Taky, taky... Ono to je těžké pořád vymýšlet nové otázky. Já navíc o sobě nic neříkám a když řeknu, tak svoje webové stránky.

Tak to je jedno, nechme to.

Tak odpověď zní JE, rozdíl to je.

V čem?

Na to si umíte sama snadno odpovědět, ne?!

Já chci, abyste mi na to odpověděl vy.

Rozdíl je, že když to i píšu, tak to i píšu, a když v tom jen hraju, tak v tom jen hraju.

...

Proč si všechny scénáře nepíšete sám?

Já bych samozřejmě velice rád, ale je to hrozně náročné. Napsat scénář a natočit film trvá několik let, také to stojí spoustu peněz, a ty musí někdo sehnat...

Vám se asi líp píše, než mluví, že jo?!

Já mám zkušenost, že když novináři přepíšou věty, které jsem řekl, vůbec nezní, jako bych je řekl já. Jsem na to citlivý, asi jak píšu ty scénáře. Při autorizaci tak čtu něco, z čeho mám pocit, že to neříkám já. Takže celý rozhovor většinou přepisuji, abych odpovědi zase říkal já.

Ale jinak je mi to vlastně jedno. Ale je pravda, že to... Ne, není to tak, že bych rozhovory radši psal... I když pak už jsem si říkal, že je lepší dělat je po mailu... Já hlavně žádný rozhovor dlouho nedělal, tak si teď vzpomínám, jaké to vlastně je, jestli byl dobrý nápad se na

to trošku vykašlat, nebo ne.

Doufám, že jsem vás neznechutila.

Ne, vůbec ne. Doufám, že já neznechutil vás.

...

Otázka do diskuse: Jak udělat rozhovor s Janem Budařem?

Řešení

Není univerzální řešení. Jednou z možností je rozhovor korespondenční, kde se Jan Budař bude pravděpodobně vyjadřovat jiným způsobem. Další možností je udělat rozhovor s více osobami najednou (z nichž jeden bude právě Budař). V reakci na ostatní, by tento glosátor měl více možností se projevit.

Domácí úkol

Zadání

Najděte ve svém okolí zajímavou osobnost a udělejte s ní velký profilový rozhovor.

Doporučená literatura

- ROTH, Jiří. *Mediální výchova v Čechách*. Praha : Tutor, 2005. 136 s. ISBN 80-86700-25-9.
- DOLANSKÁ, Nora. *Jak se stát Hemingwayem*. Praha : Univerzita Karlova, 1994. 106 s. ISBN 80-7066-891-1.